

Stämplad som extremist

Civilsamhällesföreträdares berättelser om exkludering från det demokratiska samtalet genom negativ etikettering

Anna Ardin

Anna Ardin, doktorand, Institutionen för civilsamhälle och religion, Marie Cederschiöld högskola, Stockholm. E-post: anna.ardin@mchs.se. <https://orcid.org/0009-0006-6384-0324>
DOI: <https://doi.org/10.62607/smt.v10i2i3.59081>

Representanter för civilsamhällesorganisationer i Sverige beskriver hur negativ etikettering får avgörande konsekvenser för deras demokratiska deltagande. I enkätsvar från 156 organisationer vittnar respondenter om att de drabbas av etiketter som "extremist" och "odemokratisk", vilka upplevs undergräva legitimitet, leda till självzensur och minska möjligheten att delta i offentliga sammanhang. Med utgångspunkt i etiketteringsteori förstås negativa etiketter som normerande, disciplinerande och exkluderande på mikro, meso och makronivå. I materialet framträder en förskjutning i gränserna för det demokratiskt acceptabla, där organisationer som tidigare setts som centrala för demokratins kärnvärden istället misstänkliggörs som hot mot desamma. Denna utveckling riskerar att urholka pluralismen i civilsamhället, försvaga den ömsesidiga tilliten mellan medborgare och institutioner och bidra till försämrad folkhälsa genom minskad delaktighet och ökad psykosocial press.

Representatives of civil society organizations in Sweden describe how negative labelling has decisive consequences for their democratic participation. In survey responses from 156 organizations, respondents report being subjected to labels such as "extremist" and "undemocratic," which are perceived to undermine legitimacy, lead to self-censorship, and reduce opportunities to participate in public arenas. Grounded in labelling theory, the article examines how negative labels function as normative, disciplinary, and exclusionary mechanisms operating on micro, meso, and macro levels. The material points to an ongoing shift in the boundaries of what is considered democratically acceptable, where organizations previously regarded as central to democratic values are instead being cast under suspicion as threats to those very values. This development risks eroding pluralism, weakening trust between citizens and institutions, and contributing to deteriorating public health, due to reduced participation and increased psychosocial stress.

Inledning: Att dra en gräns för det demokratiskt acceptabla

Civilsamhällets organisationer framhålls ofta som viktiga för demokratin; inte minst som arenor för engagemang, gemenskap och konfliktlösning (se t.ex. Cohen & Arato, 1993; Alexander, 2006; Anheier, 2014; Edwards, 2020). Deras bidrag till tillit (Putnam, 2000), politiskt deltagande (Verba, Scholzman & Brady, 1995) och folkhälsa (Kawachi, Subramanian & Kim, 2008) är också väl belagda. Samtidigt har deras roll alltid varit dubbel: historiskt både inkluderande och exkluderande, frigörande och förtryckande (Foley & Edwards, 1996).

På senare år har denna ambivalens aktualiserats genom nya demokratikriterier för offentligt stöd (se t.ex. SOU 2019:35, Prop. 2023/24:119), motiverade som ett sätt att ”skydda demokratin”. Kriterierna ger statliga aktörer större inflytande över vilka organisationer som får stöd, och en förändring märks också i den offentliga debatten. Minoriteter, oppositionella, folkbildningen och biståndsverksamheter har länge framhållits som centrala för demokratin. Idag ifrågasätts de ibland med hänvisning till demokratins värden. Lundgren (2021) visar hur detta tar sig uttryck i synen på inte minst muslimska civilsamhällesaktörer, som tidigare lyfts fram som viktiga resurser för demokratin men idag kan omdefinieras i termer av risk. Detta väcker frågan om ett försvar av demokratin också kan begränsa det demokratiska deltagandet, till exempel genom att inskränka tillträdet till resurser, minska erkännandet i offentliga arenor eller försvaga benägenheten att delta öppet. Det gör det relevant att undersöka hur vissa civilsamhällesgrupper etiketteras, det vill säga tillskrivs kategoriserande omdömen av andra (Eyben & Moncrieffe, 2013), på ett sätt som uppfattas som negativt av organisationerna.

Artikeln bygger vidare på en studie under utgivning (Ardin & Irving, kommande) som analyserar hur etikettering etableras i svenska myndighetsdokument, med beteckningen *islamist* som ett fall av stereotyp språklig markör. I den studien identifierades mekanismer genom vilka etiketter förskjuter legitimitet. Här undersöker jag hur civilsamhällesaktörer själva upplever och beskriver negativ etikettering i praktiken samt vilka konsekvenser de ser för tillträde till resurser, erkännande i offentliga arenor och möjligheter att delta öppet i det demokratiska samtalet.

Syftet är att belysa hur negativ etikettering av civilsamhällesorganisationer uppfattas påverka gränserna för legitimt demokratiskt deltagande.

Frågeställningarna är:

1. Vilka negativa etiketter används och i vilka sammanhang?
2. Varför anser respondenterna att just de drabbas?

3. Vilka aktörer sätter negativa etiketter och hur får de genomslag?
4. Vilka konsekvenser och kostnader medför negativ etikettering; för individer, organisationer, samhällsrelationer och det demokratiska samtalet?

Teoretiska ingångar

Etikettering förstås här som en språklig handling där kategoriserande markörer används för att placera aktörer i bestämda fack. Ofta sker detta genom en reduktion till stereotypa drag. Som kommunikativ praktik har etikettering social verkan genom att forma hur aktörer uppfattas, bemöts och bedöms i samhälleliga sammanhang (Becker 1963; Foucault 1980; Eyben & Moncrieffe 2013; Wood 1985). Av analytiska skäl fokuserar jag på *negativa* etiketter, eftersom just dessa tydligast synliggör maktordningar och gränsdragningar som påverkar deltagande.

Analysen använder tre funktioner av etikettering:

– **Normerande:** Etiketter bidrar till gränsdragningar mellan legitimt och avvikande. Här använder jag Foucault (1980) för att förstå hur regler för tal och tolkning etablerar vad som räknas som normalt och sant i ett givet sammanhang, och Becker (1963) för att belysa hur beteenden och positioner får status som avvikelse när de etiketteras.

– **Disciplinerande:** Etiketter påverkar beteenden genom försiktighet, anpassning och självcensur. I detta ligger både ett Foucauldianskt perspektiv på hur makt verkar genom vardagliga praktiker och Buyses (2018) beskrivning av hur civilsamhällets handlingsutrymme kan pressas diskursivt, på ett sätt som leder till strategiska beteendeförändringar.

– **Exkluderande:** Etiketter får materiella följder när de omsätts i bedömningar av trovärdighet, erkännande och resurser. Eyben och Moncrieffe (2013) samt Wood (1985) visar hur policykategorier skapar hierarkier och styr tillgång till stöd, arenor och inflytande, vilket fångar etiketteringens exkluderande dimension.

För att synliggöra konsekvenser på olika plan använder jag Jämte och Ellefsens (2020) ram för *soft repression*, som skiljer mellan mikro-, meso- och makronivå. På mikronivå rör det individers hotbild, oro och självcensur; på mesonivå organisatoriska effekter som resursomläggningar, förtroenderisker och strategiska anpassningar; och på makronivå demobilisering och minskad pluralism i det offentliga samtalet. Detta kompletterar analysen av etiketteringens normerande, disciplinerande och exkluderande funktioner genom att visa hur en etikett kan flytta normgränser, samtidigt disciplinera aktörer och bidra till exkludering. Effekterna märks därför ofta på flera nivåer samtidigt och kan spåras från individers erfarenheter till samhällsnivån.

Material och metod

Det empiriska materialet består av kvalitativa fritextsvar från en enkät med öppna frågor, ursprungligen framtagna inom Forums projekt *Tillit och demokrati* och analyserad i rapporten *Stämplat som demokratiextremist* (Forum, 2024). Enkäten utformades av mig utifrån mitt avhandlingsarbete och genomfördes i maj 2024 av Fabel Kommunikation. Denna artikel bygger på samma material men med ett teoretiskt och metodologiskt fördjupat perspektiv.

Jag skiljer konsekvent mellan empiriska röster och min egen analys. Samtidigt är jag medveten om att ämnets känslighet kan leda både till att erfarenheter överdrivs och att vissa upplevelser förtigs, vilket gör det än viktigare att tolka materialet som mönster i hur negativ etikettering upplevs och förstås, snarare än som kvantitativa utsagor om utbredning.

Utskick gjordes till 184 nationella organisationer inom fyra studieförbund, bransch- och paraplyorganisationer samt statligt erkända trossamfund. Svar inkom från 115 organisationer. Därutöver tillkom 41 svar via självselektering i ett nätverk av civilsamhällesföreträdare, vilket gav totalt 156 svar. Av dessa rapporterade 78 organisationer, 50 procent, erfarenhet av negativ etikettering beskrev därefter sina erfarenheter i fritext (se bilaga).

Det finns en bred representation av organisationer med förankring i majoritetskulturen och en överrepresentation av organisationer som samlar eller representerar minoriteter och människor i utsatta positioner, delvis genom självselekteringen. Däremot saknas i materialet organisationer som i samhällsdebatten positioneras på den andra ytterkanten, såsom motståndare till mångkultur, radikalt auktoritära eller högerorienterade organisationer. Även organisationer utanför de statsfinansierade socialt inriktade paraplystrukturerna är underrepresenterade, liksom aktörer längre bort från det etablerade civilsamhället. Att också undersöka hur sådana aktörer upplever och tolkar etikettering hade kunnat ge andra perspektiv och andra svar. Urvalet innebär en tydlig begränsning och resultaten ska därför inte förstås som en kvantitativ bild av civilsamhällets villkor, utan som en inblick i hur organisationer kan erfara och tolka negativ etikettering.

För att nyansera, konkretisera och illustrera mönster som identifierades i enkäten genomfördes en semistrukturerad intervju på 42 minuter med en respondent som i enkäten beskrivit utsatthet i flera kategorier och uttryckt intresse för fortsatt medverkan. Intervjun fördjupade redan identifierade mönster och tillförde exempel, utan att introducera nya teman.

Analysen följer en tematisk ansats inspirerad av Braun och Clarke (2006). Samtliga fritextsvar lästes upprepade gånger och kodades induktivt för att identifiera återkommande mönster i hur negativ etikettering upplevs och beskrivs. Representerativa citat valdes ut och redovisas med ID-numrering utan koppling till organisa-

tionsidentitet. Avvikande och motsägelsefulla fall har inkluderats och diskuterats för att pröva alternativa tolkningar och motverka en ensidig bild.

Respondenterna ombads svara som företrädare för sina organisationer, med utgångspunkt i både egna och andra medlemmars erfarenheter. De intar därmed en dubbel position som ”organisatoriska kentaureer” där personliga upplevelser speglar kollektiva villkor, vilket motiverar att utsagor tolkas som uttryck för kollektiva erfarenheter snarare än individuella livsberättelser (Ahrne, 1993).

Alla deltagare gav informerat samtycke och allt material har anonymiserats. Känsliga uppgifter har hanterats med särskild försiktighet i enlighet med godkänd etikprövning.

Resultat

Resultaten bygger på en samlad analys av enkätens fritextsvar, illustrerat även av en intervju. Fyra huvudavsnitt följer studiens frågor: vad som sägs, varför, vem som sätter etiketter och vilka konsekvenser detta får.

Vad sägs och i vilka sammanhang?

Detta avsnitt belyser vilka etiketter företrädare för civilsamhällesorganisationer upplever att de tillskrivs, och i vilka sammanhang de menar att dessa förekommer. Respondenterna beskriver etiketter som ogrundade men effektiva, eftersom de ofta sägs knytas till diffusa hot snarare än till faktisk praktik, vilket förstärker en känsla av maktlöshet.

Tema 1: Stereotyper och tvärtomspråk

Respondenter beskriver hur organisationer tillskrivs nedsättande stereotyper kopplade till religion, ideologi eller annan tillhörighet.

Vi har kallats för islamister, icke-legitima, könsideolog, extremist, ”woke”, groomer/pedofil, galning, psykfall, som en lömsk lobby, förrädare. Vi är en ideell organisation som jobbar med rättighetsfrågor. Det är mycket obekvämt att dessa ord används, både i medier och i debatter, ofta av etablerade röster. (enk_11)

Effekten förstärks när motiven ifrågasätts genom stereotypa antydningar om dolda agendor.

Allt från att representera det biståndsindustriella komplexet till att vara black ops, vänstervridet, bara försvarar egna löner, generaliseringar om brist på transparens och resultat. (enk_5)

Respondenter beskriver också att de upplever att de etiketterats på sätt som är felaktiga eller rentav raka motsatsen till vad de själva står för, en slags retorisk omkastning, eller tvärtomspråk, som de menar placerar dem utanför samtalet.

[Vi etiketteras] ofta, och felaktigt [pga att vi vill se] ett jämställt, jämlikt och demokratiskt samhälle fritt från diskriminering och segregation. (enk_111)
Vi har blivit kallade extremister (...) det är förnedrande och inte i linje med den verksamhet vi bedriver. (enk_3)

Tema 2: Oppositionella ställningstaganden

Flera respondenter beskriver att negativ etikettering framför allt uppstår i offentliga sammanhang där deras organisation tar ställning. Etiketterna får särskild kraft när budskapet utmanar etablerade politiska ramar eller dominerande tolkningar. Att delta i debatter, synas i media eller arrangera evenemang kopplade till rättighetsfrågor upplevs som särskilt riskfyllt.

T.ex. när vi informerat om neddragna bidrag (...) och personer kommenterat att 'inga statliga pengar borde gå till rysstroll (...) uppstår främst när vi kritiserar eller ifrågasätter försvarspolitik, militarisering och vapen. (enk_10)

Respondenternas upplevelser av varför de drabbas

I materialet framträder vissa återkommande förklaringar till varför organisationer upplever sig bli utsatta för negativ etikettering. Respondenterna beskriver särskilt att de upplever sin utsatthet som sammanhängande med deras identitet eller tillhörighet kopplad till minoritetspositioner, samt med engagemang i frågor som uppfattas som kontroversiella. Alltså att etiketterna används som vapen mot dem när de stuckit ut hakan i någon fråga. Även svarande från organisationer med starkare förankring i majoritetskulturen beskriver erfarenheter av negativ etikettering, men dessa berättelser rör ofta just situationer där de tagit ställning för eller samarbetat med grupper som redan är särskilt utsatta.

Tema 1: Muslimska identitet eller koppling till islam/muslimer

Organisationer med muslimsk profil upplever sig särskilt exponerade. Även andra vittnar om att de etiketteras via samröre eller solidaritet.

Att vi är promuslimska och att vi stjal skattepengar. (enk_91)
Den vanligaste är islamist. Men sen finns det olika varianter. (...) Muslimska brödraskapet eller (...) kopplingar till Erdoğan används (...) Jag kan inte se någon skillnad när de säger islamist, radikal islamist, extremist - de menar oftast organiserade muslimer. (Informant_1)

Tema 2: Att försvara rättigheter och inkludera ”de Andra”

Flera beskriver att deras engagemang i etniska och religiösa minoriteters rättigheter, jämställdhet, HBTQ, funktionshinder eller fred lett till negativ etikettering, och särskilt när de samarbetar med redan stämplade grupper.

Att jobba för dom mänskliga rättigheterna idag med ideologi som bygger på feminism, antirasism, antimilitarism, antikolonialism och klimaträttvisa verkar vara det mest provocerande (enk_13).

Vi vet att vissa kommuner avstått från att medverka på våra arrangemang pga att vi samarbetar med muslimska organisationer. (enk_24)

Ett företag vi hade möte med (...) anmärkte på att vi var för många i styrelse och på bilder som inte var ”svenskar”, att det kunde ha negativ effekt på möjligheter att få sponsring. (enk_52).

Sådana erfarenheter illustrerar den normerande funktionen, där etiketter formar bilden av vad som uppfattas som legitimt civilsamhällesengagemang.

Vem sätter etiketterna och hur får de genomslag?

Här beskrivs vilka aktörer som upplevs forma och sprida etiketter samt hur de påverkar organisationernas möjligheter att verka.

Tema 1: Spridning från marginal till centrum

Respondenterna upplever att etiketter ofta initieras i perifera forum och sedan får kraft genom upprepning i olika kanaler, innan de enligt deras beskrivningar plockas upp av etablerade aktörer. Högerextrema aktörer och anonyma konton, som av respondenterna uppfattas ha kopplingar till större maktstrukturer, beskrivs som drivande i att initiera eller förstärka etiketter.

högerextrema nätverk som legat bakom de värsta (enk_80)

Delvis offentliga personer, delvis högerextrema grupper, delvis mer eller mindre anonyma konton (enk_94)

Samtidigt framhålls att det är först när etiketter tas upp av etablerade aktörer (politiker, medier eller myndigheter) som de får tydliga konsekvenser för organisationernas legitimitet och handlingsutrymme. Periferin kan alltså bidra med normerande formuleringar och språkbruk, medan centrum ger etiketterna institutionell tyngd och möjlighet att påverka beslut och resurstilldelning.

det kommer ett par ledarskribenter (...) någon i riksdagen (...) någon på Twitter (...). Flera aktörer som upprepar negativa etiketter i olika varianter.

(Informant_1)

Notera att det inte bara rör sig om högers alternativmedier och SD. Det har förekommit på ledarplats i exempelvis SvD och Expressen och bland höga företrädare för (borgerliga) mainstreampartierna. (enk_16)

Tema 2: Institutionell makt ger legitimitet och genomslag

Respondenterna menar att etiketter får särskilt genomslag och mer konkreta följder när de används av aktörer med formell makt, såsom politiker, myndigheter och medier.

Om vi tar plats i offentligheten [...] och en etablerad politiker, ledarskribent eller myndighetsföreträdare [stämplar oss], då bildas alltid drev (...) ett fåtal individer med etablerad ställning i offentligheten som håller i taktpinnen. En klick av opinionsbildare [hänvisar] till varandra och på så sätt ger de negativa etiketterna legitimitet. (enk_106)

Polariseringen som har ökat och som legitimeras av högt uppsatta politiker, media (enk_26)

Tema 3: Strukturer och samhällslogik möjliggör spridning

Några respondenter ser negativ etikettering som uttryck för bredare samhällsförändringar: ideologiska förskjutningar, strukturellt förtryck eller syndabockslög. Här uppfattas negativ etikettering som systemeffekt snarare än skapat av individer.

Politisk agenda. Inget speciellt parti, då vi ser att retoriken finns hos/påverkas av den agenda som nu styr politiken. (enk_103)

Konsekvenser och kostnader

Respondenterna beskriver att de upplever stämpling av vissa röster som miss-tänkta eller olämpliga, och att detta påverkar vilka aktörer de uppfattar får delta och vilka som tystnar.

”På sikt kommer detta leda till avdemokratisering av samhället” (enk_39), menar en respondent. En annan beskriver en nedåtgående spiral där vissa organisationer riskerar att ”kriminaliseras”, baserat på vilka de är och inte vad de gör (Informant_1).

Nedan redogör jag för respondenternas bild av dessa konsekvenser på individ-, organisations- och samhällsnivå.

Mikronivå: Konsekvenser för individer i organisationerna

Respondenterna beskriver hur negativ etikettering får direkta konsekvenser för individer, både anställda och ideellt engagerade. Vittnesmålen handlar om hot och rädsla, om personliga kostnader i arbets- och vardagsliv, samt om själv-censur och tillbakadragande. Även om det finns något undantag som pekar på ökad kampvilja, pekar resultatet främst på en psykosocial press som upplevs inskränka det individuella handlingsutrymmet och minska viljan att delta öppet i det offentliga livet.

Tema 1: Osäkerhet och rädsla

Flera respondenter beskriver att individer i organisationerna, både företrädare och aktiva medlemmar, påverkas av hat, hot och en generell känsla av osäkerhet i vardagen. De menar att ett växande behov av skyddsåtgärder har uppstått, eftersom personer känner sig exponerade och utsatta:

”utsatthet i offentliga rummet, behov av säkerhetstänk, viss vaksamhet och undvikande.” (enk_4)

”stress, otrygghet, konkreta hot, dödshot. Försämrat mående i personalen. Ökad stress hos ideellt engagerade.” (enk_11)

Vittnesmålen tyder på en upplevelse av ökad psykosocial press, med oro, stress och försämrad hälsa som följd. Dessa erfarenheter kan förstås som en disciplinerande funktion, där etikettering skapar oro och vaksamhet som begränsar individers handlingsutrymme.

Tema 2: Personliga förluster

Respondenter beskriver också hur negativ etikettering kan få långtgående konsekvenser för arbetsliv, privatliv och framtidsutsikter. En av dem uttrycker oro för en eskalering:

”nu pratar vi om avfinansiering, men rädslan [finns] att det kommer bli värre. Det börjar med etiketter men leder till förödande konsekvenser, och det har redan börjat (...). Man kan inte göra någonting. Man kan inte jobba, inte ta ett bankkort.” (Informant_1)

Flera framhåller att engagemang i utpekade organisationer innebär en personlig kostnad, exempelvis i form av hot, själv-censur eller behov av att flytta (enk_45). En respondent skriver:

”Individer är rädda (...) om man engagerar sig i civilsamhället (...) flera har svårt att få arbete eller ens praktikplats om de varit engagerade.” (enk_39)

Detta pekar på en exkluderande funktion, i hur etikettering kan få materiella konsekvenser för individer.

Tema 3: Själv censur och tillbakadragande

Flera respondenter beskriver att individer väljer att bli mer försiktiga eller att dra sig undan som ett sätt att skydda sig. Både anställda och ideellt engagerade upplever behov av att censurera sig själva av rädsla för att något de säger ska vinklas negativt:

”Många aktiva medlemmar har valt att distansera sig från oss för att inte drabbas.” (enk_3)

”Jag är mer försiktig i hur jag skriver (...) online och drar mig för att be personer som inte är vana att ge sig in i debatten.” (enk_94)

Ibland innebär det även en disciplinerande effekt; att individer avstår från att kräva rättigheter som de har laglig grund för, av rädsla för ytterligare konsekvenser. En respondent skriver, kopplat till etiketten ”bidragsfuskare”:

”det blir allt svårare för personer med omfattande funktionsnedsättning att klara sig ekonomiskt. Många behöver fler assistanstimmar men vågar inte ansöka då det finns risk för att de blir av med assistanstimmar.” (enk_14).

Mesonivå: Konsekvenser för organisationerna

Tema 4: Ökad arbetsbörda, minskade resurser

Respondenter uppger att etikettering skapar administrativ belastning och drar tid från kärnverksamhet till bemötanden, rättelser och angreppshantering.

Meningsmotståndare flockas i kommentarsfält och tar upp tid med diskussioner som sällan är nyttiga (enk_47).

Vissa menar att negativa etiketter fungerar som strategiskt slagträ där misstankar åberopas för att motivera indraget stöd. Flera beskriver försvagat förtroende hos finansörer och samarbetspartners, kännbart som minskad resurstillgång och subtila förändringar i bemötanden. En respondent misstänker att ryktesspridning påverkar finansiering, även om det är ”svårt att leda i bevis”, och sammanfattar:

Definitivt ökad arbetsbörda när etiketterande påståenden behöver bemötas (enk_50).

Detta kan förstås som en kombination av disciplinering, genom att organisationer anpassar sig, och exkludering, genom att de stängs ute från stöd och partnerskap.

Effekten varierar dock med kontext och motståndskraft. En organisation beskriver upprättelse efter att de öppet bemött anklagelser (enk_88). En annan beskrev en *ökad* handlingskraft när det hen benämnde organisationens "heliga", mest grundläggande värden och uppdrag, ifrågasatts (enk_110).

Tema 5: Strategiska anpassningar och självcensur

För att undvika sanktioner eller exponering vidtar många organisationer försiktighetsåtgärder, som att dra sig undan samarbeten eller avstå statsbidrag när risken för återkrav upplevs som överhängande.

"Vi slutade självmant söka statsbidrag... Beskyllningar räcker. Finns ingen rättssäkerhet." (enk_16)

Och självcensur blir en strategi:

"Vi balanserar uttalanden än mer nu, tänker flera gånger hur vi ska uttala oss så vi inte spär på hat och polarisering." (enk_40).

Makronivå: Konsekvenser för rörelse och samhälle

Tema 6: Utestängning från det offentliga samtalet och förlorad mångfald

På makronivån uttrycks en oro att negativa etiketter urholkar civilsamhällets demokratiska roll genom att de tystar viktiga röster i samtalet. Flera respondenter menar att etiketter har använts som skäl för att ignorera eller tysta civilsamhällesaktörer, så att viktiga perspektiv inte hörs. En respondent ger ett exempel: på direkta politiska åtgärder vidtagits mot etnisk organisering generellt: en minister

"har, helt i strid med all evidensbaserad kunskap på området, vid flera tillfällen anklagat etniska organisationer för att vara femtekolonnare och ett hinder för integrationen. Han tog även bort bidraget (...) helt utan samråd" (enk_33).

Detta visar hur starkt negativa etiketter från hög nivå upplevs kunna legitimera långtgående beslut som inskränker utrymmet för vissa organisationer.

Respondenter upplever också att politisk retorik ibland väger tyngre än for-

mell provning. Följande citat visar att negativ etikettering uppfattas användas som ett politiskt verktyg för att motivera avslag på bidrag.

[Vi har etiketterats] i samband med beslut om stöd från kommuner där politiker på högersidan uttalat sig, gett avslag. Det har hänt många gånger. (enk_24)

Att det ”hänt många gånger” tyder på en upplevt återkommande koppling mellan retorik och beslut.

Detta visar på en normerande process, där upprepning i offentliga kanaler successivt etablerar etiketter som en del av den politiska diskursen.

Tema 7: Misstro, isolering och minskad samverkan.

Negativ etikettering beskrivs skapa ett klimat där misstro sprider sig och samverkan gradvis försvåras. Andra aktörer drar sig undan av rädsla för att själva bli associerade med stigmatiserade organisationer.

Folk vill inte ha att göra med oss, för att inte i sin tur få den här stämpeln på sig (Informant_1).

Det beskrivs ske tyst, i det att samarbeten upphör utan förklaring, inbjudningar uteblir, och vissa kommuner slutar delta i gemensamma aktiviteter. Flera uppfattar detta som en normalisering av misstänksamhet, där utpekade aktörer betraktas som belastande, och att konsekvensen blir ökad isolering även från likasinnade, som av försiktighet väljer tystnad framför öppen solidaritet. Tystnaden beskrivs kunna brytas av antydningar ibland, som när en organisation ifrågasattes med den svepande motiveringen att dess företrädare inte var tillräckligt svenska (enk_52).

Sådana erfarenheter illustrerar den normerande funktionen, där etiketter formar bilden av vad som uppfattas som legitimt civilsamhällesengagemang.

Etiketter används inte bara i relation till stat eller finansiärer, utan förekommer också mellan civilsamhällesaktörer. En respondent berättar att deras organisation, som arbetar med jämställdhetsfrågor, har kallats ”transfober” (enk_49), sannolikt av andra rörelser inom civilsamhället.

Övergripande resultat och teoretisk återkoppling

Analysen av respondenternas berättelser visar att negativ etikettering upplevs påverka gränserna för legitimt deltagande på flera sätt. Sanningshalten i de etiketter som beskrivs har inte prövats, utan i linje med Bhabha (2013) förstås de

som språkliga handlingar som producerar kunskap och positioner i en maktordning. Frågan är alltså inte vad etiketterna ”egentligen” betyder, om exempelvis någon som etiketterats som ”hora” faktiskt försörjer sig som sexarbetare har inte varit relevant i denna studie, utan hur de uppfattas verka i praktiken och hur de formar villkoren för att delta.

Resultaten bekräftar och konkretiserar de tre funktioner av etikettering som diskuterats i teoridelen. De normerande effekterna syns i hur gränser dras mellan legitima och avvikande aktörer. De disciplinerande effekterna blir tydliga i berättelser om försiktighet, själv censur och strategiska anpassningar. De exkluderande effekterna märks när etiketter påverkar resurstillgång, erkännande och möjlighet till inflytande. Jämte och Ellefsens (2020) ram för *soft repression* gör det möjligt att förstå hur dessa funktioner verkar samtidigt på olika nivåer:

- **På mikronivå** beskriver individer hot, oro och psykisk press. De talar om att bli mer vaksamma, dra sig undan eller avstå från att uttrycka sig offentligt. Själv censur och vaksamhet framträder som återkommande konsekvenser.

- **På mesonivå** beskriver organisationerna en ökad arbetsbörda, omfördelning av resurser och strategiska val för att undvika exponering. Vissa avstår från statsbidrag eller samarbeten, andra lägger mycket tid på att bemöta rykten. Legitimitet uppfattas som skör, vilket påverkar hur organisationerna prioriterar och agerar.

- **På makronivå** framträder en bredare förskjutning i det offentliga samtalet. När vissa röster marginaliseras minskar pluralismen och en del av debatten flyttas ut ur de etablerade arenorna. Respondenterna menar att detta riskerar att underminera tillit, mångfald och demokratins vitalitet.

Etiketter som *extremist*, *odemokratisk* och *islamist* blir exempel på etiketter som cirkulerar i informella forum men får större tyngd när etablerade aktörer som politiker och medier tar dem vidare. Kedjan från marginal till centrum blir därmed en mekanism där uttryck först provas perifert, upprepas i flera kanaler och slutligen legitimeras institutionellt. När detta sker förändras också de normativa gränserna för vilka som anses representerbara. Respondenterna *beskriver* hur uttryck som tidigare uppfattades som otänkbara blir möjliga och verkningsfulla. Den disciplinerande effekten märks i form av mer försiktiga uttalanden och omprövade samarbeten. Den exkluderande effekten framträder i avslag på ansökningar, uteblivna inbjudningar och svalare bemötanden, även när formella rättigheter består.

I materialet framträder också ett mönster jag benämner tvärtomspråk, där organisationer beskriver att de etiketteras med begrepp som är raka motsatsen till deras faktiska värden och arbete. Detta ligger nära det Krzyżanowski och

Krzyżanowska (2024) kallar conceptual flipsiding: strategiska omkastningar där begrepp med förankring i liberal-demokratiska ideal ramas om för illiberala syften. De bekräftar också hur rekontextualisering och spridning från perifera arenor till institutionella sammanhang normaliserar nya betydelser av ord, som förskjuter vad som uppfattas som sunt förnuft i offentligheten.

Mönstret är särskilt tydligt för organisationer som representerar minoriteter, driver rättighetsfrågor eller utmanar etablerade ramar. Respondenternas tolkningar pekar mot en förskjutning i gränserna för det demokratiskt acceptabla, där perspektiv som länge setts som centrala i statens samarbete med civilsamhället, såsom mänskliga rättigheter, antirasism och religionsfrihet, allt oftare möter misstänkliggörande etiketter.

Sett som helhet visar materialet hur språkliga markörer inte stannar i perifera forum utan plockas upp i etablerade sammanhang och får stora konsekvenser. Respondenterna beskriver hur etiketter, när de återkommer i medier, politiska uttalanden eller bidragsbeslut, får institutionell tyngd och påverkar deras möjligheter att delta på lika villkor. Detta bekräftar vad internationell forskning tidigare visat om selektiv marginalisering, som en mekanism genom vilken demokratier urholkas genom att vissa aktörer och perspektiv trängs undan från det offentliga samtalet (Bartels et al. 2023), men resultaten här visar att samma mekanismer nu kan iaktas i Sverige, och att de upplevs som pågående i samtiden. På så sätt synliggör studien hur diskursiva praktiker inte bara speglar politiska konflikter utan aktivt omformar det demokratiska utrymmet. I dessa förskjutningar, där språkbruk blir styrning, dras gränser för demokratins framtid.

Policy- och forskningsimplikationer

För civilsamhällets aktörer är det centralt att upprätthålla att saklig kritik av handlingar och ståndpunkter är en självklar del av det demokratiska samtalet. Resultaten visar hur negativ etikettering verkar på andra villkor, genom att förskjuta fokus från sakfrågor till aktörers legitimitet. Att förstå och synliggöra dessa mekanismer är centralt för att värna pluralismen och försvara utrymmet för olika röster i civilsamhället.

För forskare synliggör resultaten hur språk och diskurs kan fungera som mekanismer för demokratisk tillbakagång även i formellt demokratiska sammanhang. Juridiska rättigheter utgör inga garantier; de behöver kompletteras med en förståelse för hur normer och tolkningar reglerar vem som tilldelas utrymme. Resultaten indikerar också att etiketteringen inte är jämnt fördelad, utan att upplevelser av negativ etikettering, liksom de materiella och psykiska konsekvenserna, korrelerar med existerande maktordningar. Detta gör frågan central för analysen av inkludering och exkludering i det demokratiska samtalet.

För politiker, tjänstepersoner och bidragsgivande myndigheter visar vittnesmå-

len att negativ etikettering kan få långtgående effekter även i frånvaro av formella sanktioner. Språkliga markörer, särskilt i offentlig kommunikation, påverkar vilka aktörer som betraktas som legitima och riskerar att leda till utestängning, själv-censur och minskat stöd. Exempelvis kan ett formellt bidragsavslag med hänvisning till demokrativillkor sanktionera etiketter som extremist eller demokratiho-tande, vilket i sin tur lägger en grund för långtgående konsekvenser.

För fortsatt forskning pekar studien därför på behovet av att undersöka hur policyverktyg och demokrativillkor samspelar med negativ etikettering och på vilka sätt effekterna varierar mellan olika typer av organisationer och samhälls-positioner.

Referenser

- Ahrne, G. (1993). *Organisations sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Alexander, J. C. (2006). *The Civil Sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Anheier, H. K. (2014). *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy* (2nd ed.). London: Routledge.
- Ardin, A., & Irving, M. (under utgivning). The Islamist labelling of Muslim CSOs. *Islamophobia Studies Journal*.
- Bartels, L. M., Daxecker, U. E., Hyde, S. D., Lindberg, S. I., & Nooruddin, I. (2023). The forum: Global Challenges to Democracy? *International Studies Review*.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Buyse, A. (2018). Squeezing Civic Space: Restrictions on Civil Society Organizations and the Linkages with Human Rights. *International Journal of Human Rights*, 22(8), 966–988.
- Cohen, J. L., & Arato, A. (1993). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press.
- Edwards, M. (2020). *Civil society* (4th ed.). Cambridge: Polity Press.
- Eyben, R., & Moncrieffe, J. (2013). *The Power of Labelling: How People are Categorized and Why it Matters*. London: Earthscan.
- Foley, M. W., & Edwards, B. (1996). The Paradox of Civil Society. *Journal of Democracy*, 7(3), 38–52.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977* (C. Gordon, Ed.; Trans.). New York: Pantheon Books.
- Forum. (2024). *Stämplad som demokratiextremist*. Hämtad 12 augusti 2025, från <https://socialforum.se/ny-rapport-omfattande-stigmatisering-av-det-svenska-civilsamhället/>
- Informant_1. (2025, 1 februari). Semistrukturerad intervju om erfarenheter av negativ etikettering [Op-blicerat intervjumaterial].
- Jänte, J., & Ellefsen, R. (2020). The Consequences of Soft Repression. *Mobilization*, 25(3), 383–404.
- Kawachi, I., Subramanian, S. V., & Kim, D. (2008). Social Capital and Health: a Decade of Progress and Beyond. In *Social capital and health* (pp. 1-26). New York, NY: Springer New York.
- Krzyżanowski, M., & Krzyżanowska, N. (2024). Conceptual Flipsiding in/and Illiberal Imagination: Towards a Discourse-Conceptual Analysis. *Journal of Illiberalism Studies*, 4(2), 33-46.
- Lundgren, L. (2021). *A Risk or a Resource. A Study of the Swedish State's Shifting Perception of Minority Religious Communities between 1952–2019*. Stockholm:
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Verba, S., Scholzman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wood, G. (1985). The Politics of Development Policy Labelling. *Development and Change*, 16(3), 347–373.